

Het gebruik van alternatieve geneeswijzen bij fertiliteitspatiënten in Nederland

I.M.M. Doodeman en C.N.M. Renckens

Introductie

Gynaecologen en fertiliteitsartsen hebben al langer het vermoeden dat de patiënten uit hun populatie alternatieve genezers bezoeken of producten gebruiken die geen wetenschappelijk bewezen werking hebben. Nederlandse cijfers over de prevalentie van dit gebruik ontbreken echter. Cijfers over het gebruik van alternatieve geneeswijzen onder de bevolking als geheel en die bij bepaalde aandoeningen zijn er volop. Tevens zijn er buitenlandse publicaties over het gebruik van alternatieve geneeswijzen bij patiënten met een fertiliteitsprobleem.

In Nederland heeft 6,6% van de volwassenen contact met een alternatief genezer en dit percentage bedraagt 9,2% als contacten met alternatieve huisartsen worden meegerekend.¹ Vergeleken met andere westerse landen zijn dat lage percentages, waarbij moet worden opgemerkt dat het vergelijken van deze percentages lastig is. De definitie van alternatieve geneeswijzen verschilt nogal per publicatie. In ons onderzoek beperkten wij ons tot de volgende zeven therapieën: acupunctuur, homeopathie, voedings- en vitaminesupplementen, kruiden, paranormale genezers, manuele therapie en natuurgeneeswijzen. In publicaties uit andere westerse landen werden soms ook verandering in de seksuele activiteiten, dieetveranderingen en religieuze interventies tot alternatieve geneeswijzen gerekend. Andere problemen die de vergelijkbaarheid van de gegevens bemoeilijken zijn: het gebruik wordt soms als prevalentie en soms als incidentie beschreven en de methoden van onderzoek verschillen van elkaar, terwijl de onderzoeksgroepen meestal erg klein zijn.² In de algemene volwassen Nederlandse populatie zijn homeopathie, acupunctuur en voedingssupplementen de meest populaire alternatieve geneeswijzen. Tevens zouden mensen met een hoger opleidingsniveau meer alternatieve geneeswijzen gebruiken.³

Er zijn enkele buitenlandse auteurs die het gebruik van alternatieve geneeswijzen bij fertiliteitspatiënten onderzochten.

Coulson en Jenkins (2005) onderzochten in Engeland

via een zelfinvulvragenlijst het verschil tussen gebruik van alternatieve geneeswijzen bij patiënten in een privékliniek (n = 157) en bij patiënten in reguliere ziekenhuizen (n = 181). In de reguliere kliniek maakte 12% van de mannen en 23% van de vrouwen gebruik van alternatieve geneeswijzen. In de privékliniek was dit 13% van de mannen en 40% van de vrouwen.⁴

Stankiewicz et al. (2007) gebruikten ook een zelfinvulvragenlijst. Zij vroegen 72 nieuwe Australische patiënten in een privékliniek bij aanvang van de behandeling en zes maanden later naar het gebruik van alternatieve geneeswijzen. Op tijdstip 0 maakte 66% van de populatie gebruik van alternatieve geneeswijzen, na zes maanden bleek dit percentage te zijn gedaald. De auteurs maakten onderscheid in gebruik van middelen en bezoek aan therapeuten. Middelen die het vaakst gebruikt werden, waren multivitaminen, kruiden en mineralen. De meest populaire therapeuten waren de natuurgeneeskundigen, chiropractors en acupuncturisten.⁵

Schaffir et al. (2009) ondervroegen door middel van een zelfinvulvragenlijst 113 Amerikaanse fertiliteitspatiënten en maar liefst 62,2% van deze populatie gebruikte alternatieve geneeswijzen. De auteurs schaalden echter religieuze interventies (gebruikt door 33,8% van de patiënten), veranderingen in seksuele activiteiten (28,6%) en veranderingen in het dieet (21,8%) onder alternatieve therapieën. Deze 'therapieën' werden zelfs het vaakst als alternatieve geneeswijze gebruikt.⁶

Boivin en Schmidt rapporteerden in 2009 over 728 Deense vrouwen die op het punt stonden met *assisted reproduction technique* (ART)-behandeling te starten. Van hen gebruikten 223 vrouwen (30,6%) een alternatieve geneeswijze gedurende het eerste jaar na starten van de behandelingen.⁷

Meunier en Callender (2010) rapporteerden op de ESHRE in Rome over hun levensstijlonderzoek in Australië onder 111 patiënten die ART ondergingen. Hier gebruikte 41% van de respondenten een alternatieve geneeswijze. In volgorde van populariteit waren dat acupunctuur (65%), natuurgeneeswijzen (63%), voedings- en vitaminesupplementen (26%) en Chinese geneesmiddelen (11%).⁸

Leeftijd vrouw		Jaren
Minimum		22
Maximum		43
Gemiddelde		33
Leeftijd partner		
Minimum		22
Maximum		58
Gemiddelde		36
Opleidingsniveau vrouw		%
Lager onderwijs		1,8
Mavo, lbo		10,5
Havo, vwo, mbo		46,5
Hbo, universiteit		41,2
Opleidingsniveau partner		
Lager onderwijs		3,5
Mavo, lbo		11,4
Havo, vwo, mbo		47,4
Hbo, universiteit		35,1
Onbekend		2,6
Afkomst vrouw		
Nederlands		191
Niet Nederlands		37
Afkomst man		
Nederlands		202
Niet Nederlands		26

Tabel 1. Enkele demografische kenmerken van de populatie.

Wij onderzochten de prevalentie van gebruik van alternatieve geneeswijzen bij subfertiele patiënten alsmede de vraag welke geneeswijzen het meest populair waren. Tevens werd onderzocht hoe vaak de patiënten het gebruik van alternatieve geneeswijzen bespraken met hun behandelend arts en of het gebruik van alternatieve therapieën samenhang met de door de patiënt veronderstelde oorzaak van de subfertiliteit. Ook waren wij geïnteresseerd in de vraag of de prevalentie werd beïnvloed door de duur van de kinderloosheid, het genoten opleidingsniveau of wellicht met het inmiddels doorlopen traject van onderzoeken en eventuele fertiliteitsbehandeling. Daarnaast is de patiënten gevraagd hoeveel geld het gebruik van alternatieve geneeswijzen hen gekost heeft. Ten slotte vroegen wij ons af hoe het gebruik van alternatieve geneeswijzen bij fertiliteitspatiënten zich verhoudt tot het gebruik daarvan bij andere chronische gezondheidsproblemen.

Methode

In een periode van ongeveer één jaar zijn er 245 vrouwen geïnccludeerd vanuit de populatie van de fertiliteitsklinieken van het Westfriesgasthuis te Hoorn (n = 161), het OLVG (n = 27) en het AMC (n = 40) te Amsterdam. Tijdens fertiliteitspreekuren werd de vrou-

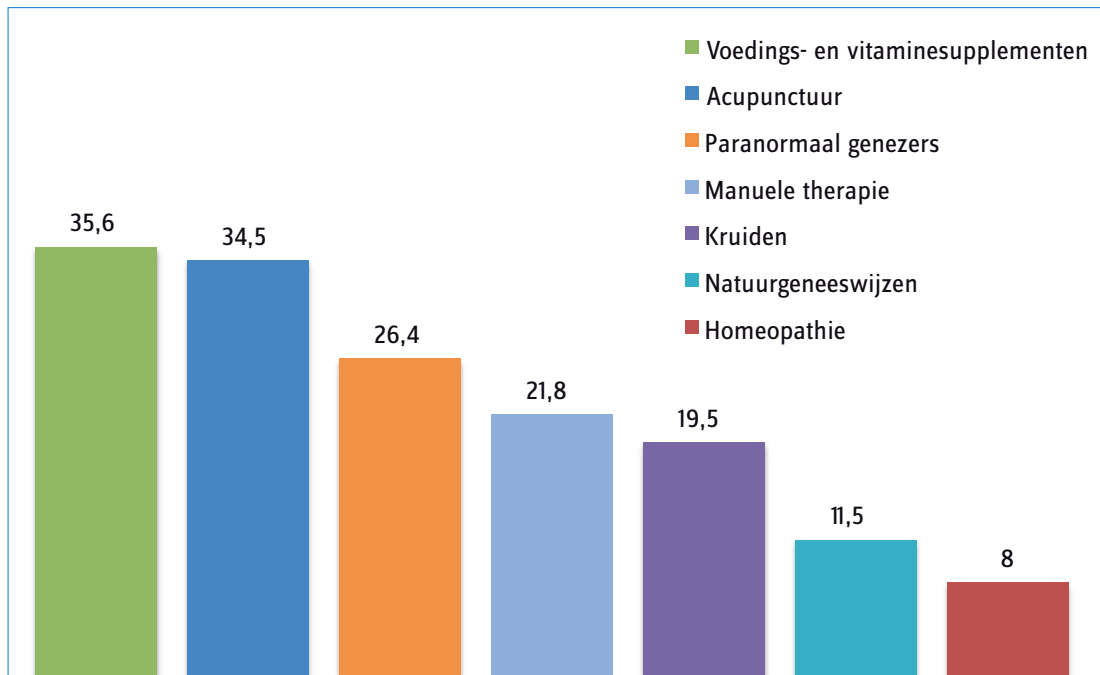
wen en koppels gevraagd mee te doen en slechts zes van hen weigerden medewerking. Er werden elf patiënten geëxcludeerd omdat ze niet voldeden aan de criteria van een fertiliteitspatiënt of omdat er sprake was van een taalbarrière.

Bij de patiënten werd een gestandaardiseerd interview afgenomen door de eerste auteur van deze studie. Zij werden ondervraagd over de aard van hun fertiliteitsprobleem, de onderzoeken en behandelingen die zij al ontvingen en of ze alternatieve geneeswijzen gebruikten voor hun fertiliteitsprobleem. Tevens werden enkele demografische gegevens verzameld, zoals het opleidingsniveau (tabel 1). Patiënten die alternatieve geneeswijzen gebruikten in verband met hun kinderwens werd gevraagd welke therapieën ze gebruikten. We vroegen of ze het gebruik van alternatieve geneeswijzen bespraken met hun huisarts en/of behandelend arts in het ziekenhuis. Ook informeerden wij of ze van mening zijn dat de gynaecoloog voorlichting zou moeten geven over alternatieve geneeswijzen.

Resultaten

De resultaten van deze studie zijn gebaseerd op de gegevens van de vrouwelijke patiënten. In onze populatie (n = 228) gebruikte 38,2% van de vrouwen één of meer alternatieve geneeswijzen voor hun fertiliteitsprobleem. Bij de niet-Nederlandse patiënten (n = 37) was dit percentage vrijwel identiek (40,5%). Voedings- en vitaminesupplementen en acupunctuur waren het meest populair. Minder vaak werden manuele therapie, kruiden, paranormale gezegers, homeopathie en natuurgeneeswijzen gebruikt (tabel 2). Van de patiënten die alternatieve geneeswijzen gebruikten, gebruikte 41,4% meer dan één soort. In tegenstelling tot veel aangehaalde cijfers van een onderzoek van het CBS uit 2001,³ waaruit bleek dat hoger opgeleiden vaker alternatieve therapieën gebruikten, vonden wij geen relatie tussen het opleidingsniveau en het gebruik van alternatieve geneeswijzen. Er bleek geen sterke relatie te bestaan tussen de duur van de kinderloosheid en het gebruik van alternatieve geneeswijzen, hoewel vrouwen, bij wie de kinderloosheid langer dan vijf jaar duurde, significant vaker alternatieve geneeswijzen gebruikten dan koppels die minder lang kinderloos bleven (p < 0,05).

De door de patiënt veronderstelde oorzaak van het fertiliteitsprobleem had geen invloed op de prevalentie van het gebruik van alternatieve therapieën. Onze verwachting dat patiënten met onverklaarde subfertiliteit meer alternatieve geneeswijzen zouden gebruiken, bleek niet juist te zijn. Ook de reeds ontvangen behandelingen of onderzoeken hadden geen invloed op het gebruik. Van de patiënten die alternatieve geneeswijzen gebruikten, besprak 34,5% dit gebruik met hun huisarts, fertiliteitsmedewerker of gynaeco-

Tabel 2. Gebruik van verschillende soorten alternatieve geneeswijzen als percentage van alle gebruikers. Het cumulatieve percentage overstijgt de 100% in verband met simultaan gebruik van meerdere soorten alternatieve geneeswijzen.

Fertiliteitspatiënten (deze studie)	38%
Chronisch vermoeidheidssyndroom	83%
Migraine	80%
Whiplash	73%
Epilepsie	33%
Schildklierandoeningen	27%
Ziekte van Addison & Cushing	25%
Diabetes mellitus	9%

Tabel 3. Gebruik alternatieve geneeswijzen: een vergelijking met andere chronische condities in Nederland (1997).

loog. Meer dan de helft van de stellen (51,3%) vindt dat de gynaecoloog voorlichting zou moeten geven over alternatieve geneeswijzen. De kosten voor de alternatieve behandelingen varieerden van € 0 tot maar liefst € 5.090. Veel stellen wisten niet precies hoeveel ze aan de behandelingen hadden uitgegeven en waren soms geschokt als ze het voor zichzelf uitrekenden. De gemiddelde kosten bedroegen € 220 met een standaarddeviatie van € 63,06.

In tabel 3 wordt het percentage gebruik van alternatieve geneeswijzen onder fertiliteitspatiënten vergeleken met dat bij andere chronische condities. De fertiliteitspatiënt bevindt zich hier in een 'middenpositie'.

Conclusie en beschouwing

Dit onderzoek is na dat van Boivin en Schmidt het grootste dat ooit onder fertiliteitspatiënten is uitgevoerd. De zeer hoge respons en het feit dat geen

vragenlijsten maar interviews als methode van onderzoek werden gebruikt, verhogen de betrouwbaarheid van de uitkomsten ten opzichte van veel eerder verricht buitenlands onderzoek. In ons onderzoek zijn ook veel vrouwen geïncludeerd die nog in de fase van het oriënterend fertiliteitsonderzoek verkeren, terwijl de buitenlandse publicaties vrijwel steeds gaan over vrouwen die reeds ART ondergaan.

Ruim een derde van de Nederlandse fertiliteitspatiënten maakt gebruik van alternatieve geneeswijzen: een aanzienlijk aantal. Vergeleken met buitenlandse cijfers zijn de Nederlandse getallen iets lager. Voedings- en vitaminesupplementen en acupunctuur bleken in onze onderzoeksgroep het meest populair. Veel vrouwen gebruiken meerdere alternatieve geneeswijzen tegelijk. Dat het opleidingsniveau in ons onderzoek geen invloed had op de kans dat een vrouw een alternatieve geneeswijze gebruikte, wijkt af van consistente gegevens zoals verzameld door het CBS. Een verklaring hiervoor kan ons onderzoek niet geven.

Opvallend is dat bijna de helft van de patiënten behoefte heeft aan voorlichting over alternatieve geneeswijzen door hun gynaecoloog. Of gynaecologen en fertiliteitsverpleegkundigen op eigen initiatief het onderwerp alternatieve geneeswijzen ter sprake moeten brengen blijft een kwestie van smaak en voorkeur. Als de patiënten zelf dit onderwerp aansnijden, dan lijkt milde afwijzing, naast begrip voor de motieven van de patiënten, de beste benadering. Hoewel er aanwijzingen zijn voor een negatief effect van alternatieve geneeswijzen op de resultaten van

fertiliteitstherapie is zulks ons inziens niet erg plausibel.⁷ Blijft als voornaamste nadeel de financiële schade over, die soms wel aanzienlijk kan zijn.

Literatuur

1. CBS gezondheidsenquête 2009. www.cbs.nl.
2. Renckens CNM. *Dwaalwegen in de geneeskunde. Over alternatieve geneeswijzen, modeziekten en kwakzalverij*. Amsterdam: Bert Bakker, 2005. p.85-8.
3. CBS-Statline, *Gezondheidsstatistiek 2001*, www.cbs.nl.
4. Coulson C, Jenkins J. *Complementary and alternative medicine utilization in NHS and private clinic settings: a United Kingdom survey of 400 infertility patients*. *J Exp Clin Assist Reprod* 2005;2:5. Doi: 10.1186/1743-1050-2-5.
5. Stankiewicz, et al. *The use of complementary medicine and therapies by patients attending a reproductive medicine unit in South Australia: a prospective survey*. *Aust N Z J Obstet Gynaecol* 2007;2:145-54.
6. Schaffir J, et al. *Use of nonmedical treatments by infertility patients*. *J reprod med* 2009;7:415-20.
7. Boivin V, Schmidt L. *Use of complementary and alternative medicines associated with a 30% lower ongoing pregnancy/live birth rate during 12 months of fertility treatment*. *Human reprod* 2010;24:1626-31.
8. Meunier C, Callender G. *Developing a demographic picture of patients attending an assisted reproductive technologies practice: the results of a lifestyle survey*. *Human Reproduction* 2010;25(Supplement 1): Abstract Book i 21.

Samenvatting

Via gestandaardiseerde interviews werd onderzocht hoeveel fertiliteitspatiënten alternatieve geneeswijzen gebruikten voor hun probleem. In de algehele populatie is dat percentage in Nederland 6,6-9,2%. Wij beperkten ons tot de belangrijkste alternatieve geneeswijzen: acupunctuur, homeopathie, voedings- en vitaminesupplementen, kruiden, paranormale genezers, manuele therapie en natuurgeneeswijzen.

In onze populatie (n = 228) bleek 38,2% alternatieve geneeswijzen te gebruiken, van wie 41,4% gebruikmaakte van meer dan één soort alternatieve geneeswijze. Voedingssupplementen en acupunctuur waren het meest populair. Opleidingsniveau of veronderstelde aard van het fertiliteitsprobleem had geen invloed op het gebruik van alternatieve geneeswijzen. Vrouwen die langer dan vijf jaar kinderloos zijn, gebruiken significant vaker alternatieve geneeswijzen (p<0.05). Meer dan de helft van de patiënten vindt dat de gynaecoloog voorlichting zou moeten geven over alternatieve geneeswijzen.

Trefwoorden

alternatieve geneeswijzen, infertiliteit, acupunctuur

Summary

In this study we investigated through standardized interviews how many Dutch female fertility patients use complementary and alternative medicine (CAM) for their fertility problem. In the general Dutch population the percentage of this use is 6.6-9.2%. We included the following therapies to CAM: acupuncture, homeopathy, vitamins and food supplements, herbs, paranormal treatments, manual therapies and natural remedies.

In our population (n=228) 38.2% used CAM, from which 41.4% used more than one type of CAM. Nu-

tritional supplements and acupuncture were the most popular CAM. The level of education, the cause of their infertility and the kind of treatment or investigations the couples received, did not have an influence on the use of CAM. Women with a duration of child-wish of more than 5 years used significantly more CAM (p<0.05). More than half of the patients think the gynaecologist should give information about CAM.

Keywords

complementary and alternative medicine, infertility, acupuncture

Gemelde (financiële) belangenverstrengeling

geen

Auteurs

Mw. Inge M.M. Doodeman, destijds coassistent gynaecologie, Westfriesgasthuis te Hoorn, thans anios SEH, Medisch Centrum Alkmaar

Dhr. dr. Cees N.M. Renckens, gynaecoloog, Westfriesgasthuis te Hoorn

Correspondentieadres:

Dr. C.N.M. Renckens
Westfriesgasthuis
Postbus 600
1620 AR Hoorn
E-mail: renckens@xs4all.nl of
ingedoodeman@quicknet.nl

Dankwoord

Onze dank gaat uit naar de medewerkers van de fertiliteitspoliklinieken van het OLVG (hoofd: P. Flierman, fertiliteitsarts) en het AMC (hoofd: prof. dr. F. van der Veen) te Amsterdam voor de gelegenheid om ook daar patiënten te includeren.